

POLITICKÉ VEDY / POLITICAL SCIENCES

Časopis pre politológiu, najnovšie dejiny, medzinárodné vzťahy, bezpečnostné štúdiá / Journal for Political Sciences, Modern History, International Relations, security studies

URL časopisu / URL of the journal: <http://www.politickevedy.fpvmv.umb.sk>

Autor(i) / Author(s): Lucia Husenicová
Článok / Article: Idealizmus ako integrálna súčasť liberálnej teórie medzinárodných vzťahov
Vydavateľ / Publisher: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov – UMB Banská Bystrica / Faculty of Political Sciences and International Relations – UMB Banská Bystrica

Odporúčaná forma citácie článku / Recommended form for quotation of the article:

HUSENICOVÁ, L. 2017. Idealizmus ako integrálna súčasť liberálnej teórie medzinárodných vzťahov. In *Politické vedy*. [online]. Roč. 20, č. 3, 2017. ISSN 1335 – 2741, s. 70-94. Dostupné na internete: <http://www.politickevedy.fpvmv.umb.sk/archiv-vydani/2017/3-2017/lucia-husenicova.html>.

Poskytnutím svojho príspevku autor(i) súhlasil(i) so zverejnením článku na internetovej stránke časopisu *Politické vedy*. Vydavateľ získal súhlas autora / autorov s publikovaním a distribúciou príspevku v tlačenej i online verzii. V prípade záujmu publikovať článok alebo jeho časť v online i tlačenej podobe, kontaktujte redakčnú radu časopisu: politicke.vedy@umb.sk.

By submitting their contribution the author(s) agreed with the publication of the article on the online page of the journal. The publisher was given the author's / authors' permission to publish and distribute the contribution both in printed and online form. Regarding the interest to publish the article or its part in online or printed form, please contact the editorial board of the journal: politicke.vedy@umb.sk.

IDEALIZMUS AKO INTEGRÁLNA SÚČASŤ LIBERÁLNEJ TEÓRIE MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV

IDEALISM AS AN INTEGRAL PART OF LIBERAL THEORY OF INTERNATIONAL RELATIONS

Lucia Husenicová*

ABSTRACT

The liberal theory of international relations is one of the three paradigms that are considered to dominate the science on international relations. However, the critique of liberalism and discussions on its nature as an IRT are constantly reappearing in academic discourse. When criticized from a realist perspective, liberalism is dubbed to lack continuity and core features, to be considered as a full-fledged theory. Although this critique is based on a relatively narrow perception of the evolution of liberalism in international relations that started no later than the 1950s. The dominant discourse in international relations almost completely ignores the important and formative face of the science on IR that could be dated to the beginning of the 20th Century and it is called idealism.. The main aim of this article is therefore to look at this specific period, re-read books and studies of three selected authors published mainly in Great Britain and introduce arguments explaining the important position of idealism in liberal paradigm proving that concepts analysed by late 20th Century liberal scholars could be found and were analysed already before the WWI. Depending on the scope and aim, the article uses mainly critical analysis of existing rather biased evaluation of idealist period. In drawing the connections and conclusions deductive as well as inductive reasoning are applied. If the international relations paradigm is based on well elaborated concepts and features used to explain and understand processes that are happening, then we can conclude that idealism represents an important feature of liberal paradigm. Concepts dominating the current research in liberalism such as interdependency, democratic peace, cooperation in multiple areas, institutionalization of international relations, etc. they all have appeared and were elaborated into a certain extent in the books and studies published well before, throughout, and after the WWI. Therefore the idealist period could be seen as a stepping stone of liberal international relations theory, which has now over a hundred years long continuity.

---

* Mgr. Lucia Husenicová, PhD. pôsobí ako odborná asistentka na Katedre bezpečnostných štúdií, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Kuzmányho 1, 974 01 Banská Bystrica, Slovensko, e-mail: lucia.husenicova@umb.sk.

Key words: idealism, liberalism, paradigm, theory, world order, cooperation, peace, war, interdependence

Úvod

Liberalizmus je v medzinárodných vzťahoch považovaný za jednu z troch dominujúcich paradigiem, spolu s realizmom a sociálnym konštruktivismom. Liberalizmus má však špecifické postavenie, keďže je zároveň ideológiou a politickou teóriou. Práve táto troj-jedinnosť má za následok pretrvávajúcu kritiku a do istej miery aj spochybňovanie liberálnych premis.¹ V medzinárodných vzťahoch sa kritika zameriava na otázky spojené s jeho vedeckosťou, logickosťou, možnosťou falsifikácie ako i metodológiou. Zároveň je mu vytykaný jeho normativizmus, ktorý vychádza z univerzalistického vnímania liberálnych hodnôt a vedie k hodnoteniu reality. Problémom liberalizmu ako vedeckého smeru v medzinárodných vzťahoch je nejednoznačnosť v definíciách jeho základných konceptov, ktorá je výsledkom interpretácie a reinterpretácie hodnôt liberalizmu v priestore a čase. Bez ohľadu na interpretáciu či definíciu jednotlivých hodnôt, na ktorých je liberalizmus postavený, tie ostávajú nemenné, či už vnímame liberalizmus ako politickú teóriu, paradigmu, či ideológiu. Jedná sa o ústrednú kategóriu, ktorou je sloboda jednotlivca, ktorá súvisí s akcentom na jeho prirodzené práva; rovnosť pred zákonom je základným mechanizmom fungovania spoločenstva jednotlivcov, v ktorom má každý právo na spravodlivosť; spravodlivá spoločnosť je súčasťou demokratického politického usporiadania, ktorého cieľom je prosperita všetkých a tá je možná cez ekonomické aktivity s cieľom vytvorenia voľného trhu. Zjednodušene, podstatou liberalizmu ako teórie medzinárodných vzťahov je identifikovať tie procesy a mechanizmy prebiehajúce v realite, ktoré povedú k zaisteniu slobody jednotlivca v čo najvšeobecnejšej miere a budú mať za dôsledok všetky ostatné spomenuté tendencie.

Ak je liberalizmus stále vnímaný pomerne nejasne a kriticky ako jedna z paradigiem medzinárodných vzťahov, cieľom množstva autorov (**Lergo**, **Moravcsik**) je nájsť argumenty potvrdzujúce jej logickosť, vedeckosť atď. Pozoruhodné je, že tieto argumenty podporujúce tvrdenie, že sa jedná o paradigmu, vo význame podľa **I. Lakatosa**,² sa nikdy neopierajú o tvorbu

---

¹ Zaujímavý článok v tejto súvislosti napísal B. Rathbun s názvom *Is anybody not a (international relations) liberal?*

² Podľa Lakatosa je paradigma, resp. výskumný program definovaný ako "súbor teórií zvyčajne prepojených významnou/výraznou kontinuitou ... kontinuita pritom zohráva dôležitú úlohu v histórii

autorov na prelome 19. a 20. storočia, ktorí sú v historiografii medzinárodných vzťahov známi pod označením idealisti. Ak je jednou z čít paradigmy kontinuita jeho základných konceptov, tak práve prehodnotenie interpretácie diel autorov – idealistov môže slúžiť ako jeden z významným ukazovateľov existencie liberálnej paradigmy medzinárodných vzťahov trvajúcej viac ako jedno storočie.

Cieľom článku je poukázať na vplyv a význam idealistického obdobia vývoja liberálnej teórie medzinárodných vzťahov. Zároveň článok prináša doteraz neobsiahnuté zovšeobecnenie konceptov a fenoménov, ktorým sa autori idealizmu venovali, pričom jasne preukáže na ich prepojenie a kontinuitu v trendoch a konceptoch využívaných súčasným liberalizmom.

Článok v prvej časti prináša prehľad tradičného vnímania idealizmu medzi českými a slovenskými teoretikmi, ako i všeobecné vnímanie pod vplyvom kritiky **E. Carra**. V druhej časti je priestor venovaný vymedzeniu konceptov idealizmu, vnímaniu reality medzinárodných vzťahov tromi vybranými autormi prvej polovice 20. storočia, ako i ich návrhy na ďalšie usporiadanie sveta. Tretia časť sumarizuje načrtnuté koncepty a ich kontinuitu so súčasnými výskumnými oblasťami liberalizmu.

1 Vnímanie idealizmu

Vo väčšine článkov, štúdií a kníh je idealizmus vnímaný jednoducho ako utopizmus. Ako prístup odtrhnutý od reality, nezasluhujúci si pozornosť či podrobnejšie štúdium diel a autorov priradených k tomuto smeru.³ Negatívne vnímanie idealizmu je odvodzované od jedného z najvplyvnejších diel 20. storočia v medzinárodných vzťahoch. Je ním *Dvadsaťročná kríza*⁴ od zakladateľa realizmu **E. H. Carra**. Ako uvádza samotný autor, dielo je reakciou na trend ktorý nastal v mladej vednej disciplíne, medzinárodné vzťahy, ktorá začala vznikať po 1. svetovej vojne. Zároveň ale dodáva, že tento trend je tradičným, prvých štádiom vývoja vedných disciplín a je charakteristický utopizmom. (Carr, 1981)

---

vedy.” (Lakatos – Musgrave, 1970, s. 132) Každý výskumný program má svoje “tvrdé jadro – negatívna heuristika” ktoré je nespochybniteľné a tzv. “ochranný pás – pozitívna heuristika” pričom predpokladá vývoj výskumného programu.

³ Výnimkou je len dielo I. Kanta, ktorého môžeme považovať za predchodcu liberalizmu, ale zároveň aj idealizmu.

⁴ Kniha prvýkrát vyšla 3. septembra 1939 čiže tesne po vypuknutí II. svetovej vojny. Citované dielo je jedným z posledných vydaní z roku 1981 s krátkym predhovorom autora, v ktorom vysvetľuje, že nové vydania knihy neupravoval a neaktualizoval, pretože kniha zostáva štúdiom medzivojnového obdobia.

Základným východiskom jeho kritiky, od ktorej je odvodené spochybňovanie konceptov, ktoré Carr pripisuje idealistom, je normativizmus *utopizmu*, a teda skutočnosť že „*politická teória sa stáva normou, ktorej by sa mala politická prax prispôbiť.*“ (Carr, 1981, s. 12) Utopizmus 20. rokov 20. storočia charakterizuje Carr ako pokračovanie moralizmu a racionalizmu 18. a 19. storočia, na základe ktorých je to ľudský rozum, vedomie, ktoré je odvolacím súdom v morálnych otázkach. (Carr, 1981) Keď predloženú kritiku zovšeovecníme, záverom je, že Carr spochybňuje univerzalistický základ liberálnej ideológie, pričom si vyberá Benthanov utilitarianizmus, podľa ktorého človek hľadá uspokojenie a snaží sa vyhnúť bolesti. V spoločenstve ľudí pritom platí, že cieľom je „*najväčšie šťastie pre čo najväčší počet ľudí*“ (cit. v Carr, 1981, s. 23). Ďalším bodom Carrovej kritiky je racionalizmus a viera v schopnosť verejnej mienky posudzovať problémy správne, teda racionálne „*presadzovanie dobra bolo otázkou správneho myslenia/uvažovania, rozšírenie vzdelania čoskoro umožní každému uvažovať správne... a každý, kto uvažuje správne, bude nevyhnutne konať správne.*“ (Carr, 1981, s. 24 - 25) Toto sú podľa Carra názory, ktoré sa na začiatku 20. storočia znovuobjavili vo formujúcej sa vede o medzinárodných vzťahoch, hlavne akcent na vzdelanie a jeho vplyv na zmenu charakteru medzinárodných vzťahov. „*Názor, že liberálna demokracia 19. storočia bola založená nie na rovnováhe síl špecifických pre ekonomický rozvoj daného obdobia a daných štátov, ale na určitom a priori racionálnom princípe, ktorý len musí byť aplikovaný do iného prostredia a dosiahne rovnaké výsledky, bol vo svojej podstate utopický.*“ (Carr, 1981, s. 27)

Carr kritizuje hlavne to, čo nazýva medzinárodnou harmóniou záujmov, ktorej prejavom je tzv. internacionalizmus. Jej základom je spoločný záujem na mieri, ako aj ekonomická harmónia. Harmónia záujmov bola podľa jeho interpretácie sformulovaná v 18. a 19. storočí a jej základom je presvedčenie, že politika je nástrojom etiky. Tu sa prejavuje utilitarizmus, podľa ktorého je jednotlivec schopný obetovania vlastných záujmov v prospech väčšieho celku. Dôvodom je, že záujmy jednotlivca sú identické so záujmami spoločnosti, a keď presadzuje svoje záujmy, presadzuje vlastne aj záujmy kolektívu. (Carr, 1981) Ďalšou súčasťou tohto konceptu je aj *laissez-faire*, podľa ktorého je potrebné odstrániť obchodné bariéry, pretože jednotlivci snažiaci sa o svoje dobro a svoj prospech nevedome prispievajú k spoločenskému dobru.

Základom harmónie záujmov je teda presvedčenie, že všetky národy majú rovnaký záujem na mieri. Zároveň každý jednotlivec má záujem na tom, aby boli jeho práva dodržiavané a garantované, aby mohol žiť v blahobyte a bezpečnom

prostredí, z toho dôvodu prirodzene túži po mieri. Len v situácii, ak sú vzťahy medzi štátmi mierové a založené na kooperácii, môžu sa tieto záujmy jednotlivcov realizovať v plnej miere. Táto túžba je vlastná všetkým ľuďom a je teda univerzálnou. **Carr** tvrdí, že tieto univerzálne, morálne presvedčenia sú v realite produktom dominujúcej skupiny, pretože tá má k dispozícii prostriedky na uplatnenie svojich záujmov. „*Teórie medzinárodnej morálky sú z toho istého dôvodu a tým istým procesom produktom dominantného národa, alebo skupiny národov.*“ (Carr, 1981, s. 79) Prostredníctvom doktríny harmónie záujmov si táto dominantná skupina zdôvodňuje potrebu udržiavania svojej pozície. Zároveň, **Carr** pripúšťa, že v praxi je pozícia tejto skupiny taká významná, že jej záujem je do istej miery aj záujmom komunity, a to podľa neho potvrdzuje **Machiavelliho** tvrdenie o tom, že morálka a etické princípy sú produktom moci. „*Čo je dôležité je, že tieto takzvané absolútne a univerzálne princípy nie sú vôbec princípmi, ale len obrazmi národnej politiky založenej na konkrétnej interpretácii národného záujmu v konkrétnom čase.*“ (Carr, 1981, s. 87) **Carr** pripúšťa, že mier a spolupráca medzi jednotlivcami či skupinami môže existovať, ale odmieta to, že by sa jednalo o univerzálne, v prirodzenosti človeka zakorenené princípy, ako podľa jeho interpretácie predpokladá, utopizmus. „*Spoločný záujem na mieri len maskuje skutočnosť, že niektoré národy túžia po zachovaní status quo bez toho, aby oň museli bojovať a iné chcú status quo zmeniť bez toho, aby museli bojovať.*“ (Carr, 1981, s. 52 - 53) Z jeho tvrdenia teda vyplýva, že štáty podporovaním kooperácie a mieru len maskujú svoje egoistické záujmy.

Napriek tomu, že **Carr** na niekoľkých miestach vo svojej knihe hovorí o tom, že každá vedecká teória by mala obsahovať prvky utopizmu a súčasťou jej vývoja by mali byť vízie budúceho usporiadania. Jeho dielo je v dnešnom ponímaní zredukované na základné východisko kritiky idealizmu.

V českej a slovenskej literatúre sa idealizmu venuje málo pozornosti. Profesor **Drulák** vo svojej knihe *Teorie mezinárodních vztahů* spomína **N. Angella** a jeho vysvetlenie vzájomnej závislosti. Aj keď je potrebné dodať, že prepája liberálnu a idealistickú tradíciu v jednej kapitole.⁵ Docentka **Waisová** spomína v knihe *Úvod do studia mezinárodních vztahů* len prvú debatu (Waisová, 2009, s. 29) aj ona spája liberalizmus s idealizmom. Profesor **Krejčí** vo svojej *Mezinárodní politice* nadväzuje na utopickú percepciu politického

---

⁵ bližšie pozri Kapitola 2, (Drulák, 2010, s. 72 – 88).

idealizmu,⁶ kde medzi jeho základné črty zaraďuje „otázky súvisiace s odstránením moci z medzinárodného prostredia.“ (Krejčí, 2001, s. 541) Celá kapitola odráža veľmi tradičné vnímanie idealizmu cez realistickú optiku. Idealizmus je prezentovaný cez pozitívne až altruistické vnímanie ľudskej podstaty, prisudzovanie zodpovednosti za konflikty a vojny politikom, cez súlad záujmov a potrebu vytvorenia inštitucionálneho usporiadania. Zároveň sa v časti text opiera o **Carrovu** kritiku. Prínosom je pozornosť, ktorú profesor venuje idealistickým predstavám o usporiadaní sveta, ktoré rozdeľuje na štyri kategórie: dve označuje ako moralizmus a dve ako legalizmus. V kapitole však chýba odvolávka na autorov idealizmu, okrem jednej zmienky o **N. Angellovi** sa tu objavujú mená ako **F. Engels**, **A. Eistein**, **W. Wilson**. Vo všeobecnosti je táto kapitola základným úvodom do delenia teórií medzinárodných vzťahov, čo je v slovenských a českých podmienkach prínosom.

V podmienkach Slovenskej republiky je problematika idealizmu v medzinárodných vzťahoch riešená len okrajovo. K vnímaniu suverenity z pozícií politického idealizmu sa dostáva vo svojich štúdiách doc. **Ušiak**, ktorý sa zmieňuje o jednom z cieľov idealizmu, ktorým je vytvorenie medziárodnej autority. (Ušiak, 2009)

2 Základné idealistické koncepty

V priebehu 90. rokov 20. storočia sa postupne objavujú viacerí autori,⁷ pochádzajúci hlavne z Európy, ktorých cieľom je prehodnotiť historiografiu celej vednej disciplíny. Títo autori sa vracajú k dielam napísaným v prvej polovici 20. storočia, k autorom, ktorí boli dlhú dobu označovaní za utopistov. Z toho dôvodu sa texty týchto autorov neobjavovali v sylaboch štúdia medzinárodných vzťahov a súčasní predstavitelia liberalizmu sa na nich vo svojej argumentácii neodvolávajú. Medzi týchto autorov patrí aj prvý profesor medzinárodných vzťahov na svete **Alfred Zimmer**,⁸ či nositeľ Nobelovej ceny mieru **Norman Angell**, ale i mnohí významní britskí diplomati či novinári.

Štúdiom ich kníh, kapitol, článkov, či časom vydaných prednášok ukazuje, že ich názory neboli postavené na ilúziách a víziách odrhnutých od reality. Práve naopak, väčšina autorov tvoriacich v tomto období si bola veľmi dobre vedomá reality medzinárodných vzťahov. Vychádzali z udalostí a používali

---

⁶ Pojem, ktorý používa viacero slovenských a českých autorov na označenie idealizmu.

⁷ Osiander (1998), Wilson (2002), Asworth (2006), Schmidt (2002)

⁸ Alfred Zimmer sa stal profesorom medzinárodnej politiky v roku 1919 na Univerzite vo Walse.

pojmy, ktoré sú dnes pripisované realizmu, ako medzinárodná anarchia, mocenská rovnováha a štát - aktér. Ich hlavným zámerom bolo poukázať na to, na základe akých vývojových trendov je možné zmeniť vzťahy medzi štátmi tak, aby bolo možné zabrániť vojenským konfliktom. Svoje návrhy sa snažili zdôvodniť a vysvetliť prostredníctvom analýzy procesov, ktoré v medzinárodných vzťahoch prebiehali. Ako bolo uvedené, v podmienkach Slovenskej a Českej republiky sa pri charakteristike tohto obdobia používa pojem idealizmus. Viacerí európski autori však diskutujú o potrebe úpravy tohto označenia, za vhodnejšie považujú liberálny internacionalizmus. (Osiander, 1998; Wilson 2002) Keďže cieľom článku nie je diskusia o názve daného obdobia, budeme aj naďalej používať pojem idealizmus.

Veľmi dôležité je zdôrazniť, že idealizmus nepredstavuje jednotnú školu, či prístup k vývoju v medzinárodných vzťahov. Tradične sa v historiografii medzinárodných vzťahov hovorí o konci I. svetovej vojny ako momente, ktorý dal za vznik tomuto smeru. Avšak, väčšina dôležitých publikácií, formatívnych pre celú etapu bola napísaná pred, resp. počas tejto vojny. Diela, ktoré boli publikované od 20. rokov, hodnotia realitu povojnového usporiadania často kriticky. To vyvracia presvedčenie realistov, že idealizmus velebí usporiadanie po I. svetovej vojne, hlavne Spoločnosť národov.

Bez ohľadu na uvedené, I. svetová vojna znamenala pre vývoj idealizmu a vôbec medzinárodných vzťahov prelom. Keďže išlo o dovtedy bezprecedentný konflikt v dejinách ľudstva čo sa týka rozsahu územia a štátov, ktoré zasiahol a počtu obetí. Hlavným cieľom všetkých úvah o ďalšom fungovaní medzinárodných vzťahov bola teda snaha zabrániť vypuknutiu podobnej udalosti v budúcnosti. Aj keď idealistickí autori si uvedomovali, že vojna je súčasťou ľudskej histórie, ich cieľom bolo identifikovať také mechanizmy, ktoré do budúcnosti zábrania ďalším vojnám. Primárne môžeme argumentačnú bázu a z nej plynúce návrhy rozdeliť do dvoch kategórií: materiálne a normatívne.

Materiálne vyplývajú zo zmien, ktoré nastali v dôsledku priemyselnej revolúcie a pokroku dosiahnutého v 19. storočí. Jednotlivé štáty sa stali oveľa citlivejšími na dianie vo vzdialenejších častiach sveta. Už v prvej polovici 20. storočia sa hovorí o narastajúcej ekonomickej interdependencii štátov. Práve toto intenzívne prepájanie jednotlivých štátov a kontinentov bolo uvádzané ako dôvod, prečo sa vojna stáva menej želateľnou, resp. prečo by sa štáty mali snažiť vyriešiť svoje spory mierovo prostredníctvom dodržiavania dohodnutých pravidiel, medzinárodného práva. Práve dôraz na právo a civilizované riešenie

sporov sú odvodené z liberálnych hodnôt, resp. z fungovania spoločnosti na základe stanovených pravidiel, čo predstavuje základ pre druhú, normatívnu zložku.

Z osvietencko-liberálnych hodnôt vyplýva, že úlohou štátu je hlavne zaistenie práv pre obyvateľov, rovnosti pred zákonom, blahobytu. Kategória jednotlivca, jeho práv a slobôd a zaistenie bezpečnosti, aby sa mohol rozvíjať, predstavuje základný argument prečo by vojna mala byť odstránená z medzinárodných vzťahov.⁹ Štáty sledujúce rovnaké ciele, hlavne štáty fungujúce na liberálnych princípoch s demokratickým politickým systémom. Z toho dôvodu je v záujme štátu, s cieľom splniť očakávania svojich občanov, viesť mierové vzťahy s inými štátmi.

Súčasťou tohto pohľadu na realitu je základné východisko idealizmu, ktorým je progresívne vnímanie histórie a vývoja ľudskej civilizácie. Idealisti sú presvedčení o možnosti zmeny a poučenia sa z minulosti. Idealistickí autori boli progresivisti, pozitívne hodnotili industrializáciu, predovšetkým dopad, ktorý mala na vzťahy medzi štátmi a jednotlivcami, ktoré sa na sebe stávali závislými. Práve industrializáciu a interdependenciu považovali za jeden z dôvodov potreby limitovať vojenské konflikty. Zároveň si ale uvedomovali, že dosiahnutý progres ešte neprenikol do ľudskeho myslenia, a že politickí predstavitelia stále uvažujú v klasických „pre-moderných“ kategóriách suverenity, izolacionizmu, nacionalizmu a sebestačnosti. Práve táto skutočnosť podľa nich spôsobila, že k vojenským konfliktom neustále dochádza.

Napriek tomu, že o idealizme sa tvrdí, že hovorí aj o iných aktéroch medzinárodných vzťahov ako je štát, nie je to úplne presné. Väčšina autorov píšucich v medzivojnovom období nevenovala pozornosť iným aktérom. Je pravda že **Zimmern** sa venoval charakteristike medzinárodnej organizácie, ale bolo to primárne v kontexte ďalšej integrácie štátov do nej. Cieľom idealistických autorov bolo, hlavne v období vytvárania Spoločnosti národov, poukázať na možnosti fungovania a vytvorenia medzinárodných organizácií, ktoré mali uľahčiť spôsoby fungovania vzťahov medzi štátmi, resp. mali sa stať nástrojom, prostredníctvom ktorého by štáty dokázali riešiť svoje konflikty mierovým spôsobom. Je potrebné doplniť, že suverenity a nacionalizmus (pre-moderné spôsoby myslenia) boli vnímané ako prekážky mierových vzťahov. Idealisti kládli dôraz na vzdelanosť, v súlade s liberalizmom a jeho ideami,

---

⁹ Angell píše o niečom podobnom v knihe *The foundation of international polity* z roku 1914 v kapitole IV The place of military force in modern statecraft.

práve rozširovanie vedomostí ľudí malo viesť k zmene vnímania medzinárodných vzťahov a prekonávaniu tradičných konceptov.

Napriek tvrdeniam realistov, že idealizmus sa zameriava na nereálnu budúcnosť a vízie, autori tohto štádia sa zaoberajú aj takými kategóriami ako medzinárodná anarchia, mocenská politika či mocenská rovnováha. Ich cieľom je však prekonať tieto črty a zmeniť spôsob vnímania medzinárodných vzťahov. S tým súvisí snaha hľadať v mnohých prípadoch paralely medzi fungovaním a organizáciou štátu a svetového systému (idealisti nepoužívali tento termín). Hlavným cieľom bolo, tak ako v liberálnych štátoch, vytvoriť inštitúciu, ktorej mocenské centrum by malo dostatočnú autoritu na vynucovanie práva. V tomto prípade medzinárodného práva, ktoré by tak zaisťovalo ochranu práv jednotlivca, čo je pre liberalizmus tou najdôležitejšou úlohou.

V rámci idealistického štádia sa vyvinulo viacero koncepcií, ktoré sa zameriavali na možnosti zredukovania vojenských konfliktov medzi štátmi a bolo predstavených niekoľko možných alternatív a koncepcií vtedajšieho usporiadania vzťahov medzi štátmi. Môžeme medzi ne zaradiť tzv. svetový federalizmus – vzorom usporiadania bol politický systém USA. Neskôr sa vyvíjal pod názvom funkcionalizmus – prvá integračná teória, ktorej významným predstaviteľom je **David Mitrany**. So vznikom svetovej federácie priamo súvisí aj otázka suverenity, ktorej časť má byť podľa viacerých autorov delegovaná na vyššie mocenské centrum, táto téza sa stala základom integračných teórií a politickej praxe v EÚ.

Idealizmus je tradične spájaný aj s americkým prezidentom **W. Wilsonom**, ktorý sa vo svojich politických návrhoch inšpiroval idealistickými myšlienkami. Jeho názory a návrhy však prispeli k tomu, že idealizmus nie je považovaný za vývojové štádium liberálnej teórie a je skôr spájaný s politikou niektorých štátov, hlavne USA. Napriek významu **W. Wilsona** pre vývoj medzinárodných vzťahov sa jeho prejavmi a názormi nebudeme zaoberať.

V nasledujúcom texte sa zameriame na diela a myšlienky troch vybraných autorov,¹⁰ ktorých diela formovali idealistické myšlienky a zároveň sú dostupné vďaka portálu archive.com. Týmito sú sir **Norman Angell**, profesor **Afred Zimmern** a **Leonard Woolf**. Ich názory, hodnotenia reality medzinárodných vzťahov ako i návrhy ďalšieho usporiadania odrážajú snahu o predstavenie sveta, ktorý je v súlade s ich liberálnym a progresívnym vnímaním reality.

---

¹⁰ Z hľadiska rozsahu článku a množstva diel, ktoré sa venovali medzinárodným vzťahom pred, počas a po I. svetovej vojne bolo nevyhnutné selektovať autorov idealizmu.

Zároveň, ich názory nie sú utopické, všetci vybraní autori zdôvodňujú svoje návrhy na základe pomerne objektívneho hodnotenia reality, aj keď ich závery sú výrazne ovplyvnené liberálnym prostredím, z ktorého vzišli.

2.1 Realita medzinárodných vzťahov a príčiny vojen

Východiskom pre úvahy o možnom usporiadaní sveta bola pre väčšinu idealistických autorov analýza reality medzinárodných vzťahov od začiatku 20. storočia. V období počas a po I. svetovej vojne sa väčšina autorov sústredila na otázky súvisiace s bezprostrednými príčinami vojen. Identifikovanie týchto príčin malo slúžiť ako základ predchádzania vojnám v budúcnosti.

Z niekoľkých dile **L. Woolfa**, v ktorých sa sústredil práve na snahy o odhalenie príčin vojenských konfliktov vyplýva, že vojna je „*len jednou z metód snažiacich sa o vyriešenie rozdielov a sporov medzi národmi.*“ (Woolf, 1916, s. 8) **Woolf** definuje príčiny, ktoré podľa jeho pozorovaní spôsobujú vojny, ide o spory medzi štátmi, ktorých následkom môže vypuknúť vojna. Tieto spory rozdelil do 4 kategórií. Predovšetkým ide o spory, ktorých korene sú obsiahnuté v právnych vzťahoch, ich základom je odlišná interpretácia dohôd, práv a povinností, definovanie hraníc či porušovanie dohôd. Druhú kategóriu predstavujú spory spôsobené ekonomickými vzťahmi. Treťou sú spory v administratívnych a politických vzťahoch, sem zaraďuje otázky územia, expanzie, národnosti či rasy. Poslednú kategóriu tvoria spory prameniace v sociálnych vzťahoch. (Woolf, 1916) **Woolf** tvrdí, že väčšina vojen, ktoré vypukli v posledných rokoch, mala príčinu v jednej z týchto skupín.

V nasledujúcich rokoch **Woolf** prichádza z definíciou vojny, ktorá podľa neho „*nie je prírodnou katastrofou, ale sociálnym fenoménom, charakteristikou ľudskej spoločnosti, produktom ľudského správania.*“ (Woolf, 1933, s. 9 - 10) Z toho dôvodu nie je nevyhnutná, a ľudia by mali byť schopní jej zabrániť tak, ako sa to časom podarilo s kanibalizmom, choleroou, upaľovaním čarodejníc. Práve rozvoj spoločnosti prispel k odstráneniu týchto javov. Podľa **Woolfa** „*vojna závisí od ľudskej vôle, od toho, čo sa premieta v hlavách ľudských bytostí.*“ (Woolf, 1933, s. 9) Rovnako ako väčšina jeho súčasníkov aj **Woolf** tvrdí, že politickí vodcovia sú tí, ktorí svojim konaním spôsobujú vojny, a že je to na rozhodnutí občanov donútiť ich správať sa tak, „*aby bol nastolený mier.*“ (Woolf, 1933, s. 9)

Woolf bol editorom zaujímavej publikácie s názvom *The Intelligent Man Ways to Prevent War* (Spôsoby akými môže inteligentný človek zabrániť vojne).

Jedná sa o súbor kapitol, ktorých autormi boli viacerí predstavitelia idealizmu. Zámerom celej knihy je priniesť odpoveď na otázku prečo k vojnám dochádza a akým spôsobom je možné im predchádzať. Pozornosť autorov sa sústreďuje na aktuálne problémy medzinárodných vzťahov, postavenie Spoločnosti národov, ako i na psychologické aspekty rozhodovania sa jednotlivcov, politických predstaviteľov v zahraničnej politike. Zároveň prináša návrhy usporiadania vzťahov s cieľom zaistiť mier a vyhnúť sa vojnám v budúcnosti. Z uvedeného vyplýva, že táto skupina autorov zdôrazňuje význam a vplyv jednotlivcov na zahraničnopolitické správanie sa štátov. Možnosť jednotlivca, občana udávať smer nielen vonkajšej, ale aj vnútornej politiky štátu, v ktorom žije, je dôležitou súčasťou liberalizmu.

Súčasťou tejto publikácie je i kapitola **Normana Angella**, v ktorej za príčinu vojen označuje medzinárodnú anarchiu, ktorú rovnako ako realisti vníma ako stav bez existencie vyššej autority, ktorá by určovala pravidlá a mala by monopol na donútenie. Na priblíženie čít a fungovania anarchie používa definíciu vytvorenú **Lowes Dickensonom**, ktorý ju prirovnáva, rovnako ako realisti, k **Hobbsovmu** prirodzenému stavu, ktorý je „*chronickým stavom vojny*.“ (cit. v Angell, 1933, s. 34) Pritom tvrdí, že kým bude anarchia pretrvávať, budú existovať aj vojny, či už o dominanciu, alebo naopak o nastolenie mocenskej rovnováhy. Zároveň kritizuje mocenskú rovnováhu a na konkrétnych príkladoch ukazuje, k čomu snaha o vyvažovanie viedla pred vojnou, počas nej, ale aj po jej skončení. Dospieva k záveru, že kým štáty budú tvrdiť, že budú používať silu; nie na obranu všeobecných práv alebo kódexu zákonov, ale na obranu vlastnej krajiny a budú tvrdiť že je to správne a trvať na tom, že sila je adekvátna na tento účel, budú vzťahy neustále smerovať k vojne. (Angell, 1933)

Ďalšou príčinou vojenských konfliktov sú podľa **Angella** suverenita a nacionalizmus, teda kategórie, ktoré dominujú mysleniu väčšiny politikov, ale aj bežných občanov. V súvislosti s obavami, ktoré vyvoláva vzdanie sa suverenity štátu v prospech nadradenej inštitúcie (svetovej federácie, svetovej spoločnosti) však **Angell** tvrdí, že nie je nevyhnutné vzdať sa celej suverenity, to čo je potrebné, je podriadenie sa „*pravidlám spoločného medzinárodného života*.“ (Angell, 1933, s. 27) Avšak zdá sa, že štáty nevidia potrebu vytvorenia medzinárodnej spoločnosti, možno z toho dôvodu, že nechápu jej význam pre bezpečnosť a ochranu. Nacionalizmus charakterizuje ako príčinu nezhôd medzi štátmi aj **Alfred Zimmer**, ktorý rozlišuje medzi tým, čo označuje za politický nacionalizmus a nepolitický nacionalizmus. (Zimmern, 1919) Politický nacionalizmus je podľa jeho slov „*propaganda, v ktorej sú všetky etické*

hodnoty, náboženstvo, morálka, občianstvo použité na podporu jedného, všeobšahleho politického cieľa.“ (Zimmern, 1919, s. 66) Pre **Zimmerna**, ktorý vníma nacionalizmus sociologicko-psychologicky, je „nacionalizmus predovšetkým spirituálnou otázkou a špecificky otázkou vzdelania.“ (Zimmern, 1919, s. 65)

Jeho analýza aktuálnej situácie v medzinárodných vzťahoch rozdeľuje kontakty medzi štátmi do piatich oblastí. (Zimmern, 1929) Prvú skupinu predstavujú rutinné kontakty medzi štátmi ako je výmena a prijímanie diplomatov, ich správy, analýzy, odporúčania a pod. Zároveň sem zaraďuje realizáciu záväzkov plynúcich zo zmlúv ako prevencia chorôb a zločinu, zlepšovanie komunikácie, atď. Druhú oblasť je len málo odlišná od prvej, jej obsahom je skutočná diplomacia. Jedná sa o záležitosti, ktoré sa neradia dohodnutými princípmi, ale potenciálne vedú k zdvihnutiu vášní či predsudkom, príkladom je rasová rovnosť, kontrola imigrácie, **Monroova** doktrína. Tretiu časť tvoria vzťahy vychádzajúce z politik mocností. V podstate sa jedná o sformulované záujmy zahraničnej politiky jednotlivých štátov, ktoré sa neradia dohodnutými princípmi. Nebezpečenstvo pritom spočíva v spôsobe realizácie týchto politik. To vedie k štvrtej oblasti zahraničnej politiky a tou sú spory. Tu **Zimmern** konštatuje, že medzinárodné organizácie napomohli k zlepšeniu riešenia sporov. Poslednou oblasťou sú ozbrojené sily, na ktoré sa štáty spoliehajú ako na poslednú možnosť pri zachovávaní vlastnej nezávislosti, alebo presadzovaní politik. Práve z posledných dvoch oblastí plynú vojny, ale ako sám uvádza, ich prekonanie je možné práve formovaním inštitúcií.

Uvedené názory a myšlienky zvolených autorov ukazujú, že ich hodnotenie reality medzinárodných vzťahov nebolo skreslené, že sa na medzinárodné vzťahy pozerali na také aké sú, a teda sa len málo odlišovali od toho, čo je prisudzované realizmu. Zároveň to svedčí o tom, že idealizmus môžeme považovať za jeden z prvých teoretizujúcich a zovšeobecňujúcich prístupov k analýze medzinárodných vzťahov, napriek tomu, že to nie je jednotná škola.

2.2 Zmeny identifikované vo svete 20. storočia

Ďalšiu dôležitú časť idealistických diel tvoria myšlienky zachytávajúce a odôvodňujúce zmeny, ku ktorým došlo v medzinárodných vzťahoch. Keďže ako bolo uvedené, väčšinou sú progresivisti veriaci, že ľudstvo sa vyvíja k cieľu, ktorým je mierové usporiadanie vzťahov. Zmeny a vývoj nie sú zastaviteľné alebo zvrátateľné, sú súčasťou vývoja ľudstva, dôležité je ale ich vnímať

a snažiť sa pochopiť a zároveň uchopiť tak, aby predstavovali prínos pre človeka a spoločnosť. Zmeny o ktorých primárne hovoria zvolení traja autori môžeme rozdeliť do dvoch základných a komplementárnych kategórií.

2.2.1 Politicko-sociálne zmeny

Ako už bolo uvedené, idealistickí autori vychádzajú z osvietencko-liberálnej idey rovnosti práv človeka a koncepcie prirodzených práv. Sú presvedčení, že jednotlivci chcú žiť v štátoch, ktoré im zaručia bezpečnosť a možnosť realizácie vlastných plánov a spokojného života. Práve spomenuté koncepty suverenity a politického nacionalizmu majú za následok, že ľudia vnímajú tých druhých ako konkurenciu, či protivníka.

V tejto súvislosti je pozoruhodné **Angellove** tvrdenie, že „*morálna a intelektuálna interdependencia ľudstva predišli tú ekonomickú*“ (Angell, 1914, s. 30), keďže rôzne vynálezy a myšlienky sa šírili po celom svete od obdobia prvých štátnych útvarov a civilizácií. Spôsob vzniku civilizácií, šírenia myšlienok a ideí (náboženstvo, politická filozofia a pod.) viedli k tomu, že konflikty pozdĺž štátnych hraníc sa stali irelevantnými. Pretože k intenzívnejším kontaktom dochádza medzi rôznymi entitami, ktoré sú členmi rôznych národov, či obyvateľmi rozličných štátov. Pri týchto kontaktoch sa prirodzene objavujú spory a nezhody, ktoré ale nemá riešiť štát použitím sily voči inému štátu. **Angell** v tejto súvislosti uvádza paralelu s existujúcim vnútroštátnym poriadkom, kde vláda napriek tomu, že má monopol na použitie sily a vynútenie, tak v prípade sporov používa právo a zákony. Napriek tomu, že Angell to explicitne neuvádza, môžeme predpokladať, že naznačuje, že keď boli jednotlivci schopní dohodnúť sa na vzniku štátu – ako autority majúcej monopol na použitie moci, niečo podobné je podľa neho uskutočniteľné aj v medzinárodných vzťahoch.

Angell vychádza pri hodnotení sociálnych zmien z presvedčenia, že všetci ľudia si rovnako prajú mier, hlavne po skúsenostiach z poslednej vojny (I. svetová vojna), avšak ich názory sa líšia ohľadne ceny, ktorej je mier hodný. Zároveň si ľudia nie sú istí, či by nové usporiadania vzťahov, ktorého prvým krokom je vytvorenie Spoločnosti národov, skutočne zaistí mier. Ako **Angell** tvrdí, vo všeobecnosti vládne presvedčenie, že kým obyčajní ľudia si prajú mier, vojny vedú hlavne politickí predstavitelia, ktorí ako jeden z hlavných argumentov vstupu do vojen uvádzajú potrebu zaistenia národnej bezpečnosti. Podľa **Angella** anarchia je pre národnú bezpečnosť smrteľná. Národná bezpečnosť v jeho ponímaní znamená „*zachovanie národnosti, kultúrneho nacionalizmu,*

spôsobu ekonomického života a špeciálneho ekonomického systému, ktorý si národ zvolil.“ (Angell, 1933, s. 35) Tieto **Angellove** názory sú na dané obdobie rozhodne pokrokové, ďaleko presahujú tradičné vnímanie bezpečnosti a sú porovnateľné so zmenami, ktoré v medzinárodných vzťahoch ako vede či bezpečnostných štúdiách nastali po skončení studenej vojny.

Profesor **Zimmern** sa tiež zaoberá zmenami vo svete a konštatuje, že „sa zdá, že dve veľké hnutia, alebo tendencie, dve takmer najzákladnejšie sily panujú vo svete.“ (Zimmern, 1929, s. 117) Prvým je hnutie za sebaurčenie, ktoré ale nevníma len v zmysle sebaurčenia národov, ale aj skupín a jednotlivcov, ako príklad uvádza ženy. Prvá svetová vojna akoby dodala odvahu rôznym skupinám, ktoré sa zameriavajú na napĺňanie svojich potrieb. Toto hnutie môže byť „*prínosné, alebo deštruktívne.*“ (Zimmern, 1929, s. 118) Jeho najvýraznejším prejavom je nacionalizmus, resp. jeho prejavy, ku ktorým dochádza v jednotlivých štátoch Európy, ale aj vo svete. Na jednej strane „*vojna stimulovala individualitu osôb, tried a národov,*“ na strane druhej „*priniesla do našich životov zmysel pre jednotu moderného sveta a medzinárodný charakter súčasnej civilizácie.*“ (Zimmern, 1929, s. 121) Do pozornosti priniesla ekonomický a politický rozvoj, ktorý začal priemyselnou revolúciou a ktorý „*scvrkol planétu na malú dimenziu a centralizoval jej správu.*“ (Zimmern, 1929, s. 122) Obe tendencie sa prejavili hlavne po vojne, keďže v tomto období vzniklo niekoľko nových štátov a zároveň sa prehĺbila vzájomná závislosť štátov. **Zimmern** definuje určitý rozpor medzi otázkami suverenity a internacionalizmu. No dodáva, že „*by sme sa nikdy nemali vrátiť k relatívnej izolácii, v ktorej sme žili pred rokom 1914.*“ (Zimmern, 1929, s. 123) Proces prehľbovania spolupráce a kontaktov je podľa jeho názoru nezvratný, do určitej miery skomplikoval zahraničné vzťahy štátov, pretože popri oficiálnych kontaktoch štátnych predstaviteľov sa kontakty rozšírili aj medzi jednotlivcami, a teda pre „*pochopenie medzinárodných vzťahov v plnej miere nezahŕňa len poznanie vzťahov medzi štátmi, ale aj medzi ľuďmi.*“ (Zimmern, 1936, s. 5)

Zimmern sa podrobnejšie venuje analýze druhej spomenutej tendencie, a teda medzinárodnej organizácie aj vo svojich ďalších prednáškach. Postupne vymedzuje dve črty. Prvou je, že medzinárodná organizácia nie je ani dobrá, a ani zlá, pričom to prirovnáva k národnému cíteniu. To, od čoho realizácia tejto tendencie závisí, sú mechanizmy, ktoré vnikajú v jej dôsledku. Druhou črtou je materiálna sila tejto tendencie, keďže jej hnacím motorom sú podmienky vonkajšieho sveta. Týmto novým podmienkam sa musíme prispôbiť, pretože napriek tomu, že štáty sú nezávislé z právneho hľadiska v ekonomickej oblasti,

je situácia úplne opačná. (Zimmern, 1929) Ak teda malé, novovzniknuté štáty chcú mať vplyv na udalosti prebiehajúce vo svete, jediné čo im ostáva je „*vyjsť z ich národnej izolácie a spolupracovať vo väčších politických jednotkách.*“ (Zimmern, 1929, s. 127)

Viaceré z týchto sociálnych zmien sa prejavili aj v domácej a zahraničnej politike štátov. Na poli zahraničnej politiky bolo zásadnou zmenou vytvorenie špecializovaných inštitúcií/úradov, ktoré prevzali do svojej kompetencie realizáciu niektorých oblastí vzťahov medzi štátmi. Príkladom je vytvorenie Medzinárodnej telegrafickej únie, či Všeobecnej poštovej únie. (Zimmern, 1929) Ďalšia integrácie musí „*začať s materiálom, ktorý je na to pripravený.*“ (Zimmern, 1929, s. 222) Diplomacia či odmietanie vojny nestačia, skutočná realizácia cieľov medzinárodných organizácií s tým, že budú pochopené a prijaté ľuďmi, že ľudia sa naučia vnímať zmeny a akceptovať ich, je podľa **Zimmerna** dôležitou súčasťou všetkých týchto, ale i budúcich zmien.

Z hľadiska vývoja v medzinárodných vzťahoch a zmien, ku ktorým došlo, boli pre idealistických autorov dôležité dva fenomény. Prvým je vznik Spoločnosti národov a s ňou súvisiace a jej predchádzajúce medzinárodné právo. Oba boli diskutované a analyzované počas celého medzivojnového obdobia. **Zimmern** poskytuje veľmi reálny pohľad na Spoločnosť národov, na ideály a očakávania, ktoré stáli pri jej vytvorení ako i na realitu jej fungovania. Uvádza, že pre fungovanie akejkoľvek formy spolupráce je nevyhnutným predpokladom existencia „*spoločnej politiky a spoločných cieľov.*“ (Zimmern, 1922, s. 141) Z toho dôvodu, aby mohli členovia Spoločnosti, a hlavne mocnosti, uplatňovať jej ideály, „*muselo by medzi nimi existovať spoločné presvedčenie a spoločný postoj.*“ (Zimmern, 1922, s. 142) **Zimmern** sa snaží charakterizovať existujúcu Spoločnosť národov, avšak naráža na problém spojený s používaním starých pojmov na popis novej situácie, pretože sa nejedná o superštát (federáciu či konfederáciu), ale ani o alianciu. „*Čo Spoločnosť národov je, v akomkoľvek momente svojej existencie, v skutočnosti určuje stupeň vôle (ochoty) mocností spolupracovať ... je nástrojom spolupráce.*“ (Zimmern, 1936, s. 282 – 283) Napriek jej nedostatkom, Spoločnosť uspela v tom, že poskytla priestor pre predstaviteľov rôznych národov diskutovať o problémoch, aj keď nie vo fundamentálnych otázkach v oblasti vojny a mieru, jej prínos je významný.

Medzinárodné právo a jeho uplatnenie považuje **Zimmern** za rovnako zložitú. Vo svojich úvahách sa zameriava na to, prečo je medzinárodné právo tak ťažko uplatniteľné. Tieto jeho názory sú rovnako relevantné dnes, aj keď sú do veľkej miery ovplyvnené jeho vzdelaním a vnímaním britského právneho

systému. Podľa jeho názoru právo má hlavne sociálnu funkciu, mení sa a prispôbuje požiadavkám spoločnosti, pre ktorú je formované. Medzinárodné právo je právo bez spoločnosti, bez ústavy, predstavuje „systém pravidiel, ktoré sa zdajú byť náhodne pospájané.“ (Zimmern, 1936, s. 98) Jeho hlavnou úlohou je regulovať vonkajšie kontakty, nie je prejavom reality života existujúcej spoločnosti. **Zimmernov** názor na medzinárodné právo nie je zidealizovaný, je dokonca realistickejší ako dnešné vnímanie postavenia medzinárodného práva.

Z hľadiska vnútropolitického usporiadania si idealistickí autori uvedomovali význam demokracie a princípov jej fungovania politického systému. Najzaujímavejší je opäť **Zimmernov** pohľad, keď hovorí že „žijeme vo veku demokracie, ale demokracia ešte neobjavila svoje vhodné inštitúcie.“ Demokraciu definuje ako „formu spoločnosti, ktorá ešte nenašla svoju formu vlády,“ (Zimmern, 1968, s. 313) ale len prebrala existujúce inštitúcie. Je teda možné doplniť, že podľa **Zimmerna** existujúce, k demokracii sa hlásiace zriadenia nie sú dokonalé, a stále majú pred sebou dlhú cestu k dosiahnutiu ideálnejšej formy a vhodnejších procesov realizácie konceptu demokracie. V medzivojnovom období sa do popredia záujmu teoretikov idealizmu dostáva otázka potreby šírenia demokracie a voľného trhu, ktoré sú mnohými teoretikmi prezentované ako nástroje na prekonanie konfliktných vzťahov medzi štátmi. Ako demokracia, tak i voľný trh sú klasickými liberálnymi hodnotami a ich vnímanie ako nástrojov mierových vzťahov je postavené na teoretických konceptoch.

Práve idea o tom, že demokracie sú menej náchylné viesť medzi sebou vojny viedla v konečnom dôsledku k politike šírenia demokracie, nielen v medzivojnovom období ale predovšetkým počas studenej vojny, čomu bude venovaná časť v nasledujúcej kapitole. Voľný trh a ekonomická interdependencia, ktorú jeho šírenie prináša, je rovnako považovaný za prekážku vyhrotenia sporov medzi štátmi až do vojenských konfliktov.

2.2.2 Ekonomické zmeny

Nárast objemu ekonomickej výmeny na celosvetovej úrovni je črta, ktorú vnímajú všetci idealistickí autori rovnako. Každý sa vo svojich dielach venuje rastúcej ekonomickej závislosti, najpodrobnejšie ju rozpracoval **Norman Angell**. Jeho názory a argumenty boli uznávané a rešpektované, ale zároveň aj kritizované už jeho súčasníkmi. **Angell** argumentuje, že vzťahy medzi štátmi existujú v 20. storočí v kvalitatívne inom prostredí ako v minulosti. Kým

v minulosti bolo pre štát najvýhodnejšie zväčšovať svoje bohatstvo, počet obyvateľov, a teda aj svoju moc obsadením iného územia, vo vzájomne prepojenom a závislom svete tento vzorec nefunguje. V snahe zachytiť a objasniť tieto zmeny sa snažil vyvrátiť tri predpoklady súvisiace s tradičným vnímaním reality vzťahov medzi štátmi. Prvým je, že dobyté územie automaticky pridá na bohatstve štátu, ktorý ho obsadí. Podľa **Angella** to nie je pravda, pretože štát má náklady s obsadením územia a s jeho následnou administráciou a reálne „*bohatstvo územia zostáva v rukách obyvateľov.*“ (Angell, 1914, s. 21) Druhým predpokladom je, že štát disponujúci vojenskou mocou vnucuje ostatným štátom pre neho výhodné ekonomické podmienky. V 20. storočí sú ekonomické podmienky malých štátov „*rovnako dobré ako v štátoch disponujúcich veľkou vojenskou mocou.*“ (Angell, 1914, s. 21) Navyše veľké štáty obchodujú hlavne so štátmi, nad ktorými nevykonávajú žiadnu formu politickej kontroly. Tretím predpokladom je, že národy predstavujú ekonomické jednotky navzájom si konkurujúce. Realita, podľa **Angella** ale je, že „*národy nie sú ekonomickými jednotkami,*“ keďže medzinárodný obchod prebieha medzi jednotlivcami. (Angell, 1914, s. 22)

Ekonomické vzťahy zohrali významnú úlohu pri zmene medzinárodného prostredia ako dôsledok industrializácie, zavedenia delby práce na národnej i medzinárodnej úrovni. Štáty sa cez obchodné spoločnosti stali na sebe vzájomne závislými. **Angell** tvrdí, že kým v minulosti mohol štát¹¹ bojovať na priľahlom území, so susedným štátom bez toho, že by ostatní susedia boli týmto konfliktom ovplyvnení, v dôsledku inderdependencie charakteristickej pre 20. storočie by vojenský konflikt pocítili všetci. Podľa **Angella** na svete už nie je štát, ktorý by mohol fungovať sebestačne bez obchodovania s inými, a to práve v dôsledku rozvoja a modernizácie. (Angell, 1910) Ekonomická interdependencia je podporená revolúciou v doprave a komunikácii, štáty sú prepojené železnicami a telegrafickými káblami, ktoré prechádzajú cez hranice a približujú jednotlivcov.

Prehľbujúca sa interdependencia teda vedie k zníženiu významu sily (vojenskej), ktorú by štát potenciálne chcel použiť proti inému štátu. Pretože použitie sily a konflikt by nevyhnutne viedli k tomu, že štát by sa prestal zameriavať na pestovanie, výrobu či predaj a sústredil by sa na zbrojenie a výcvik. To by ovplyvnilo všetky ostatné štáty, spoločnosti, jednotlivcov majúcich obchodné vzťahy s daným štátom. **Angell** dospieva k tomu, že

---

¹¹ Angell nešpecifikuje národ, štát, krajinu – vo svojich textoch ich používa ako synonymum.

väčšina vzťahov medzi príslušníkmi jednotlivých národov prebieha mimo úrovne štátu, a preto medzištátne konflikty strácajú na význame, resp. stávajú sa irelevantnými. Reálne totiž neriešia problémy a morálne konflikty, ku ktorým v kontaktoch obyvateľov/podnikov, majúcich rôzne tradície a vyznávajúcich rôzne hodnoty, dochádza.

2.3 Návrhy na budúce usporiadanie

Základom idealizmu ako ideovej tradície vo vývoji medzinárodných vzťahov je, že prináša návrhy na usporiadanie vzťahov do budúcnosti. Všeobecné presvedčenie dominujúce medzi teoretikmi medzinárodných vzťahov o týchto autoroch je postavené na ich obdive vo vzťahu k Spoločnosti národov. Toto tvrdenie je však mylné. Je pravda, že názory jednotlivých autorov na Spoločnosť národov sa vyvíjali a menili, ale v konečnom dôsledku mnohí z idealistických autorov boli kritikmi fungovania tejto organizácie. Zároveň viacerí ju vnímali len ako prvý pokus na ceste k prehlbujúcej sa spolupráci, nebola považovaná ani za konečnú formu usporiadania vzťahov. Ako vyplýva z názorov viacerých spomenutých autorov, inštitúcia vo forme medzištátnej organizácie závislej od členských štátov nebola práve ideálnym nástrojom na riešenie problémov v medzinárodných vzťahoch. Práve v prípade budúceho usporiadania sa predstavitelia idealizmu pohybujú na škále prehlbujúcej sa inštitucionalizácie vzťahov, až po vytvorenie svetového štátu.

Mechanizmus na odstránenie vojen navrhli viacerí, **L. Woolf** hovorí o potrebe vytvorenia toho, čo nazýva *medzinárodná autorita*. Tá má byť pokračovaním systému konferencií a arbitrážnych orgánov, ktorý fungoval v Európe v 19. storočí. „*Medzinárodná autorita v sebe zahŕňa niektoré práva a moc, ktoré majú národy kolektívne nad jednotlivými národmi, ktoré túto autoritu vytvárajú.*“ (Woolf, 1916, s. 103) Autorita by mala mať kompetencie prevyšujúce právomoci jednotlivých suverénnych štátov, ktoré sú jej zložkami. Jej vytvorenie predstavuje niekoľkostupňový proces, súvisiaci s jej samotným pôsobením. Prvým stupňom je kolektívne prijímanie rozhodnutí, druhým je právo zrealizovať tieto rozhodnutia a tretím je právo vynútiť si tieto rozhodnutia, resp. ich dodržiavanie. Hlavným orgánom prijímajúcim rozhodnutia a majúcim moc na ich vynútenie má byť Konferencia, avšak dôležitým orgánom tejto *autority* bude aj súdny orgán, tribunál. **Woolf** hovorí o špecifických právach a povinnostiach jednotlivých zložiek. Všetky nevyriešené spory medzi zložkami majú byť prednesené tribunálu alebo konferencii, štáty sa musia podriať tým

rozhodnutiam, ktoré sa nedotknú ich nezávislosti alebo územnej integrity. Zároveň sa štáty musia riadiť pravidlami a rozhodnutiami konferencie, ktoré prijme väčšina zástupcov. (Woolf, 1916) V prípade porušovania pravidiel ale nedefinuje, akú formu vynútenie konferencia alebo tribunál prijmu, bude to závisieť od charakteru porušeného pravidla. **Woolf** si uvedomuje, že tento návrh má množstvo nedostatkov či diskutabilných oblastí. Vyjadril sa aj ku koncepcii svetového štátu, vníma ju ako víziu, na ktorej dosiahnutie je potrebné veľké množstvo zmien a ktorá je podľa jeho názoru v podmienkach medzivojnového obdobia (Haagskych konferencií) nezrealizovateľná. Definuje dva problémy, ktoré musia byť odstránené. Tým prvým je otázka rozdielných národných systémov a ideálov a druhým vhodné zafinovanie a rozdelenie kompetencií na národnej a medzinárodnej úrovni.

Vo svojich ďalších publikáciách využíva **Woolf** paralely s vnútroštátnym vývojom, resp. usporiadaním spoločenského života, a to hlavne keď hovorí o vláde (government) ako alternatíve voči vojne, o potrebe vytvorenia medzinárodného súdnictva, ktorého úlohou by bolo riešenie sporov, resp. rozhodovanie v sporoch. Napriek tomu, že **Woolf** hovorí o vojne ako o jednom z nástrojov riešenia problémov medzi štátmi, alebo národmi, zameriava svoju pozornosť primárne na iný charakter riešenia sporov, a to prostredníctvom pravidiel a práva, konkrétne medzinárodného práva. (Woolf, 1917) Zaoberá sa rôznymi problémami, ktoré prináša vytvorenie organizácie schopnej dohliadať na vzťahy medzi štátmi. Poukazuje pritom na nedostatočnosť a vágnosť noriem medzinárodného práva. Sústreďuje sa na pravidlá, ktorými by sa štáty mali riadiť a ktorých porušenie by mali riešiť súdne tribunály, poprípade mimo-súdne orgány (arbitráž, dobré služby a pod.).

Angellov návrh na budúce usporiadanie úzko súvisí s jeho návrhom na prekonanie medzinárodnej anarchie, ktorú definuje ako príčinu vojen. Vychádzajúc zo skúseností z histórie prichádza k záveru, že v prípade, že existujúce politické jednotky vytvorili určitú formu authority, ktorá mala „moc na udržanie práva,“ dokázali odstrániť prirodzený stav, v ktorom sa nachádzali. Jeho vízia ďalšieho usporiadania je teda postavená na vytvorení organizovaného spoločenstva, spojeného podobným spôsobom ako federálny zväzok severoamerických kolónií. (Angell, 1933) Dôležité je, aby zväzok vznikol so súhlasom jednotiek – štátov, ktoré sa dobrovoľne podriadia spoločným pravidlám a budú rešpektovať kompetencie vytvorenej authority. Zároveň si **Angell** uvedomuje, že vytvorenie authority nie je jednoduchý proces, musí to byť „vedomá snaha ľudskej vôle.“ (Angell, 1933, s. 24) V podstate sú **Angellove**

návrhy postavené na prenesení formy organizácie spoločnosti, tak ako ju poznáme v štáte, na medzinárodnú úroveň. Tak ako bolo vytvorenie pravidiel dôležité pri fungovaní spoločnosti, je rovnako potrebné medzi štátmi. **Angell** v tejto súvislosti uvádza zaujímavú paralelu s fungovaním cestnej premávky. Zrušenie pravidiel cestnej premávky a chaos, k akému by došlo, keby si každý jazdil podľa vlastných predstáv a pravidiel, dospieva k presvedčeniu že: „my ľudia si uvedomujeme, že ak má byť obrana našich životov a majetkov efektívna, nemôže to byť čisto individuálnou funkciou, že aby bol chránený každý, musí ísť o kolektívnu snahu. Ale keď príde na problematiku dopravy na medzinárodnej diaľnici, s týmito pravidlami (ktoré si každý stanovuje sám) na ceste, na ktorej závisí väčšina života na svete, zdá sa, že veríme, že najbezpečnejším prostriedkom je mať väčšie auto ako tí, s ktorými pravdepodobne do seba narazíme.“ Z toho dôvodu **Angell** opäť opakuje, že je potrebné vytvoriť pravidlá, pretože: „inak budeme prinútení v čistej sebaobrane si zaistiť našou vlastnou silou uznanie našich práv – nášho vnímania našich práv, ktoré môže byť odlišné od vnímania iných...“ (Angell, 1933, s. 39) Z toho vyplýva potreba jednotnej interpretácie pravidiel medzinárodného práva ako predpoklad pre fungovanie akejkoľvek formy spolupráce či autority.

Profesor **Zimmern** veril v potrebu vytvorenia globálnej vlády, uvedomoval si, že tento proces nie je možné urýchliť a očakávať jej vznik v blízkej budúcnosti. Práve naopak, jej dosiahnutie je otázkou času. Svoje presvedčenie opieral o skutočnosť, že prebiehajúce prehľbovanie ekonomickej interdependencie je nezvratným procesom, na konci ktorého je práve vytvorenie vlády na globálnej úrovni.

Zaujímavým je v tejto súvislosti hodnotenie situácie v Európe a **Zimmernove** očakávania do budúcnosti. Keďže po skončení I. svetovej vojny prestal existovať Európsky koncert, stavia si otázku, čo drží Európu ako kontinent spolu, prečo by mali štáty v Európe spolupracovať. Hlavné argumenty, ktoré uvádza v prospech toho, čo by sme mohli nazvať stabilizáciou vzťahov v Európe, je rozpad mnohonárodných štátov a vznik štátnych celkov, ktoré v oveľa väčšej miere rešpektujú národnostné rozdelenie európskej populácie, a ktoré majú väčší vplyv na dianie vo svojom bezprostrednom okolí. „Čo Európu viaže spolu?“ (Zimmern, 1922, s. 152) Prvým spojivom je členstvo v Spoločnosti národov a deklarácia, ktorá ich zaväzuje nevstupovať do vojen, rešpektovať teritoriálnu integritu a nezávislosť ostatných. Druhým sú mierové zmluvy podpísané po skončení vojny, ktoré upravujú široké spektrum vzťahov medzi štátmi. Tretím sú bilaterálne dohody podpísané medzi európskymi štátmi. Podľa

Zimmerna je do budúcnosti potrebné, aby sa Európa začala starať sama o seba, a preto vidí obnovu Európskeho koncertu ako reálnu alternatívu riešenia vzťahov medzi európskymi štátmi. Jedným z predpokladov je vybudovanie vzájomnej dôvery medzi Britániou, Nemeckom a Francúzskom, ktoré by podľa **Zimmerna** malo byť cieľom aktivít idealistov, ale aj realistov. Dôveru je možné vybudovať prostredníctvom poznania reálnych príčin a motívov konania týchto mocností. Vďaka týmto úvahám je možné **Zimmerna** považovať za jedného z prvých teoretikov zaoberajúcich sa ideou európskej integrácie, ktorej realizáciu videli ako možnú len v dôsledku spolupráce veľkých štátov, ktorá v konečnom dôsledku po II. svetovej vojne viedla k vzniku toho, čo dnes označujeme ako Európska únia.

3 Idealisti a dnešný liberalizmus

Z uvedených oblastí záujmu a analýzy idealistických autorov je zrejmé, že sa zaoberali otázkami a problémami, ktoré sú aktuálne i v súčasnosti: problematika vojen, konfliktov a ich riešenia, význam medzinárodného práva a medzinárodných organizácií, či mier ako cieľ. Hľadanie odpovedí na otázky, prečo vznikajú spory a konflikty, prečo dochádza k vojnám, akú úlohu v nich zohráva nacionalizmus či vnímanie suverenity, to všetko sú otázky, ktoré naďalej zostávajú v centre záujmu odborníkov na medzinárodné vzťahy. Zároveň problematika spolupráce štátov, vzájomnej závislosti, ekonomických nerovností, otázky spojené so spravodlivosťou a medzinárodným právom sú dnes predmetom diskusie nielen medzi odborníkmi, ale i medzi bežnými ľuďmi.

Keď sa pozrieme na oblasti a problémy, ktoré riešia autori hlásiaci sa k liberalizmu ako teórii medzinárodných vzťahov od druhej polovice 20. storočia, dospejeme k zisteniu, že sú veľmi podobné tým, ktoré adresovali idealisti a boli uvedené vyššie v texte. Zaujímavé je, že mnohé návrhy usporiadania vzťahov, ktoré predložili idealistickí autori, boli v druhej polovici 20. storočia zrealizované v praxi. Európska únia, prehlbovanie integrácie vo všetkých oblastiach je len jedným z príkladov. Integrácia a vytváranie organizácií sa stali jedným z vývojových trendov, rovnako ako organizácie a dohody regulujúce a zjednodušujúce obchod sa stále rozširujú. Zdokonalenie komunikačných prostriedkov skutočne viedlo k zmenšeniu sveta, v posledných rokoch k oveľa väčšiemu, ako si idealistickí autori dokázali predstaviť.

Ak sa zameriame na samotný vývoj liberálnej teórie v období po II. svetovej vojne, môžeme vymedziť niekoľko smerov výskumu a to podľa členenia **G. Sorensena**. Liberálni autori v rámci sociologického liberalizmu sa zameriavajú na vplyv a význam jednotlivca a záujmových skupín na správanie sa štátov. Neoliberalizmus alebo inštitucionálny liberalizmus sa zaoberá výskumom fungovania inštitúcií a organizácií a ich vplyvom na vývoj medzinárodných vzťahov a istú formu obmedzenia anarchie medzinárodného systému. Je nevyhnutné podotknúť, že dnes existujúce medzinárodné organizácie nie úplne zodpovedajú predstave o vytvorení medzinárodnej autority či vlády ako navrhovali **Angell** či **Woolf**.

Teória vzájomnej závislosti v podstate rozširuje a hlbšie analyzuje procesy, o ktorých písal **Angell**. Multiúrovňové vzťahy, ako ich vymedzujú **Keohane** s **Nyeom**, sú veľmi podobné **Angellovej** a **Zimmerovej** argumentácii týkajúcej sa straty kontroly štátu nad ekonomickými vzťahmi, ktoré podľa ich názoru formujú jednotlivci či skupiny prekračujúc štátne hranice.

Teória demokratického mieru je ďalšou, ktorá môže svoju kontinuitu odvodiť nielen od **I. Kanta**, významu a vplyvu demokracie bolo venovaných niekoľko publikácií v medzivojnovom období. Najznámejším presadzovateľom idey vytvorenia demokratického mieru v tomto období bol nakoniec americký prezident **W. Wilson**. Ale o význame demokracie a jej vplyve sa diskutovalo aj medzi inými, v tomto článku nespomenutými idealistickými autormi.

Problematika nacionalizmu a suverenity je dnes v kontexte vývoja a radikalizácie obyvateľstva na začiatku 21. storočia opäť aktuálnou. Hodnotenie týchto konceptov a ich politický význam, ako ho predstavili **Zimmern** či **Angell**, sú stále veľmi dôležitými a poskytujú inú interpretáciu nacionalizmu, než tie dnešné. Zároveň v tejto súvislosti je zaujímavé sa pozrieť na to, že s pojmom nacionalizmus pracujú aj realitickí autori ako **Carr** či **Morgenthau**, pričom ich názory na tento fenomén sú porovnateľné.

Dnešní liberálni autori sa zaoberajú tými istými pojmami a problémami ako ich idealistickí predchodcovia. Pojmy ako vojna, mier, spolupráca či pravidlá sú preto rozhodne kľúčovými v tejto paradigme. Ak teda hľadáme spochybňovanú kontinuitu a kohorenciu v liberálnej paradigme, zaradenie idealizmu ako legitímnej súčasti jej vývoja je jej nespochybniteľným potvrdením.

Záver

Medzinárodné vzťahy sú dynamickou vednou disciplínou. Tak ako sa mení realita vzťahov medzi štátmi a inými aktérmi, menia a upravujú sa aj existujúce teoretické koncepty. Napriek tomu, základné črty (jadro) každej teoretickej školy ostávajú nemenné, ich vnímanie či dôležitosť však reflektuje vývoj spoločnosti. V spoločenských vedách je to úplne prirodzené. V momente, keď sa teoretická škola/paradigma dostane do slepej uličky a akoby sa nemala kam vyvíjať, je re-interpretácia konceptov vždy možná. Keďže spoločnosť sa vyvíja, menia sa hodnoty a priority či prostriedky a mechanizmy vzťahov a kontaktov.

V článku sme ukázali, že tradičné vnímanie idealizmu ako utopizmu nie je správne, že je postavené na konkrétnej interpretácii vybraných konceptov, ktorým sa idealistickí autori venovali, resp. ktoré im boli pripisované. V tejto súvislosti je dôležité pri analýzach a hodnoteniach vychádzať s konkrétnych diel konkrétnych autorov. Tak ako uvádza článok, pojmy a fenomény ktoré sa objavujú v dielach publikovaných v prvej polovici 20. storočia sú i dnes aktuálne a sú predmetom výskumu liberálnej teórie medzinárodných vzťahov. Kritika liberalizmu, že mu chýbajú kľúčové a nemenné pojmy, je preto zpochybniteľná. Procesy ako modernizácia, interdependencia, spolupráca, formovanie pravidiel a noriem majú svoju dlhodobú tradíciu vo vývoji spoločnosti/ludstva, rovnako ako analýza dopadu ich vplyvu na medzinárodné vzťahy.

Medzinárodné vzťahy sú mladou vednou disciplínou, ak akceptujeme skutočnosť, že diela napísané od roku 1910 predstavujú súčasť vývoja tejto vedy, dostávame sa dnes k viac ako storočnej tradícii. Ak pripustíme skutočnosť, že liberalizmus ako ideológia so svojou normatívnou stránkou je dôležitou súčasťou vývoja vzťahov medzi štátmi, kontinuita liberalizmu ako teórie medzinárodných vzťahov sa nám prehíbi. Prirodzene kontinuita nie je jedinou podmienkou existencie paradigmy. Koncepty a metodologický aparát sú rovnako dôležité. V tejto súvislosti je ale vývoj liberalizmu porovnateľný s realizmom. Obe paradigmy sa metodologicky začali formovať v priebehu druhej polovice 20. storočia, a tak akýkoľvek primát realizmu nie je opodstatnený.

Liberálna teória medzinárodných vzťahov má skutočne bohatý a rozvetvený vývoj. Ak prekonáme vnímanie idealistických diel ako utopických, môže sa i súčasný liberalizmus posunúť ďalej.

Navyše idealistická tradícia liberálnej teórie medzinárodných vzťahov nás učí jednu veľmi dôležitú vec. Vývoj ľudstva predovšetkým materiálno-

technologický zásadným spôsobom ovplyvňuje medzinárodné vzťahy. Tak ako industrializácia, modernizácia, rozvoj komunikačných prostriedkov zmenili svet na prelome 19. a 20. storočia, modernizácia a rozvoj masovokomunikačných prostriedkov zmenili svet na prelome 20. a 21. storočia. Len vývoj v poslednom roku ukázal, ako sociálne siete dokážu formovať politické správanie sa občanov a akým zásadným spôsobom sa to prejavuje na existujúcich mechanizmoch fungovania medzinárodných vzťahov. Udalosti ako Brexit, zvolenie **D. Trumpa** za amerického prezidenta, rastúca radikalizácia mladých ľudí vedúca k novým prejavom nacionalizmu, sú len malými ukázkami tohto fenoménu. Z toho dôvodu ďalšou úlohou pre medzinárodné vzťahy ako vedeckú disciplínu bude sformulovať koncepty, ktoré dokážu vysvetliť a lepšie pochopiť tieto vývojové trendy. Idealistickí autori nám ukázali, že koncepcie ako suverenita či nacionalizmus zásadným spôsobom komplikujú vnímanie reality medzinárodných vzťahov. Dnes, keď sa tieto pojmy opäť vracajú do politickej diskusie, sú ich interpretácie, vízie a návrhy relevantné a potrebné.

Literatúra:

- ANGELL, N. 1910. *The Great Illusion. A Study of the Relation of Military Power in Nations to their Economic and Social Advantage*. New York and London: G. P. Putman's Sons, 1910. 383 s.
- ANGELL, N. 1933. International Anarchy. In: Woolf, L. 1933. *The Intelligent mans ways to prevent war*. London: Victor Gollantz Ltd., 1933, s. 19 - 66.
- ANGELL, N. 1914. *The Foundation of International Polity*. London: William Heinemann, 1914. 235 s.
- ASHWORTH, L. 2006. Where are the Idealist in Interwar International Relations? In *Review of International Studies*, roč. 32, č. 2, ISSN 0260-2105, s. 291 - 308
- CARR, E. H. 1981. *The Twenty Years' Crisis 1919 - 1939*. London: The Macmillan Press Ltd., 1981, 244 s., ISBN 0-333-06913-7.
- DRULÁK, P. 2010. *Teorie mezinárodních vztahů*. Praha: Portál, 2010, 224 s. ISBN 978-80-7367-721-3.
- HORVÁTHOVÁ, Z. 2016. Strategie a nástroje boje proti terorismu v České republice a Evropské unii. In *Politické vedy*, roč. 19, č. 1, 2016. ISSN 1335-2741, s. 191 - 206.
- KREJČÍ, O. 2001. *Mezinárodní politika*. Praha: Ekopress, 2001, 709 s., ISBN 80-86119-45-9

- OSIANDER, A. 1998. Rereading Early Twentieth-Century IR Theory: Idealism Revisited. In *International Studies Quarterly*, roč. 42, č. 3, ISSN 1468-2478, s. 409 - 432.
- RATHBUN, B. C. 2010. Is Anybody not an (International Relations) Liberal? In *Security Studies*, roč. 19, č. 1, ISSN 0963-6412, s. 2 – 25
- SCHMIDT, B. C. 2002. Anarchy, World Politics and the Birth of Discipline: American International Relations, Pluralist Theory and the Myth of Interwar Idealism. In *International Relations*, roč. 16, č. 1, ISSN 0047-1178, s. 9 – 31
- THIES, C. G. 2002. Progress, History and Identity in International Relations Theory: The Case of the Idealist-Realist Debate. In *European Journal of International Relations*, roč. 8, č. 2, ISSN 1354-0661, s. 147 - 185.
- UŠIAK, J. 2009. Premeny suverenity európskych štátov v kontexte vybraných teórií medzinárodných vzťahov. In *Současná Evropa*, roč. 14, č. 2. ISSN 1804-1280, s. 35 - 54.
- WAIISOVÁ, Š. 2009. *Úvod do studia mezinárodních vztahů*. Plzeň: Alex Čeněk s.r.o. 2009, 256 s. ISBN 978-80-7380-177-9.
- WILSON, P. 2003. *The Intenational Theory of Leonard Woolf*. New York: Palgrave Macmilan, 2003. 527 s., ISBN 0-312-29473-5.
- WOOLF, L. 1916. *International Government*. New York: Brentano's, 1916. 412 s.
- WOOLF, L. 1917. *The framework of a lasting peace*. London: George Allen & Unwin Ltd. 1917. 154 s.
- WOOLF, L. 1933. *The Inteligent mans ways to prevent war*. London: Victor Gollantz Ltd., 1933. 578 s.
- ZIMMERN, A. E. 1919. *Nationality and Government with other War-time Essays*. London: Chatto & Windus 1919. 364 s.
- ZIMMERN, A. E. 1922. *Europe in Convalescence*. New York and London: G.P. Putman's Sons, 1922. 237 s.
- ZIMMERN, A. E. 1929. *The prospects of democracy and other essays*. New York: Freeport, 1929, 375 s., ISBN 08-3691-017-6
- ZIMMERN, A. E. 1936. *The League of nations and the rule of law 1918 – 1935*. London: Macmillan and Co., 1936. 527s.